Mr Sanja Đurđić

asistent Fakulteta za uslužni biznis u Novom Sadu

ROLSOVA KONCEPCIJA MEĐUNARODNE PRAVDE*

Koncepciji pravde kao nepristrasnosti Džona Rolsa kritičari su često upućivali primedbu da zanemaruje nepravde do kojih dolazi izvan nacionalnih granica. Razlog takvog zanemarivanja nalazimo u činjenici da je Rols prvenstvenim subjektom pravde kao nepristrasnosti smatrao osnovnu strukturu društva, koje je shvatao kao konstitucionalnu demokratiju. Tako je, na početku svoje *Teorije pravde*, naglasio da se bavi posebnim slučajem problema pravde, jer će, kako sam kaže, biti „zadovoljan ako bude moguće da se formuliše razumno shvatanje pravde za osnovnu strukturu društva shvaćenu, za sada, kao zatvoreni sistem, izolovan od drugih društava”.¹ Svestan da je pretpostavka o zatvorenom društvu prilična apstrakcija, Rols nagoveštava da će se, u određenom trenutku, politička koncepcija pravde morati pozabaviti problemom pravednih odnosa između naroda, ili, kako ga on naziva, pravom naroda.²

Pitanje na koji način je moguće, polazeći od pravde kao nepristrasnosti koja je, najpre, primenjena na zatvorena društva, formulisati koncepciju međunarodne pravde, zaokupljalo je njegovu pažnju još od kraja osamdesetih godina XX veka. Cilj mu je bio da razvijajući dalje ideje koje je postavio u *Teoriji pravde* i *Političkom liberalizmu*, ponudi „određenu političku koncepciju prava i pravde koja se primenjuje na principe i norme međunarodnog prava i prakse”.³ Tako je nastalo Rolsovo delo *Pravo naroda* (*The Law of Peoples*), objavljeno 1999. godine. Ono predstavlja ekstenziju njegovog istoimenog članka iz 1993. godine, u kome je objašnjavao način na koji se njegova teorija pravde može primeniti na

* Rad primljen: 01. IX 2004. godine.

¹ Dž. Rols: *Teorija pravde*, Podgorica, 1998, 25.

² Dž. Rols: *Politički liberalizam*, Beograd, 1998, 44.

³ Dž. Rols: *Pravo naroda*, Beograd, 2003, 12.

međunarodne odnose. Rolsova koncepcija međunarodne pravde ideju društvenog ugovora proširuje sa osnovne strukture društva na društvo naroda. Pri tome, ona postavlja osnovne principe koje mogu i koje bi trebalo da prihvate, kako liberalna, tako i neliberalna, ali pristojna društva, kao standard za regulisanje svojih međusobnih odnosa. *Pravo naroda* predstavlja vrhunac Rolsovih razmišljanja o načinu na koji razložni građani i narodi mogu živeti zajedno u miru i pravednom svetu.

Pod „pravom naroda” Rols, zapravo, podrazumeva određenu političku koncepciju međunarodne pravde koja se primenjuje na principe i norme međunarodnog prava i prakse. Ona nastaje proširenjem liberalne ideje pravde, koja je slična, ali opštija od ideje pravde kao nepristrasnosti iznete u *Teoriji pravde*. Liberalnu ideju pravde Rols proširuje sa zatvorenog društva na „društvo naroda”. Pod društvom naroda on podrazumeva sve narode koji u međusobnim odnosima poštuju ideale i principe prava naroda. Ti narodi mogu biti: liberalni i neliberalni, ali pristojni narodi. Tiranški i diktatorski režimi ne mogu, po mišljenju Rolsa, biti prihvaćeni kao dostojni članovi jednog razumnog društva naroda. U svojoj *Teoriji pravde* ukazao je na to kako se pravda kao nepristrasnost može proširiti na međunarodno pravo, ali samo za ograničenu svrhu razmatranja problema pravednog rata, njegovih ciljeva i granica.

Shvatanje liberalne tolerancije koje je izložio u svom delu *Politički liberalizam*, proširio je na odnose između naroda. Na taj način, njegova koncepcija međunarodne pravde predstavlja izraz liberalnog načela tolerancije prema drugim neliberalnim, ali razumnim načinima uređivanja društva, kao i liberalističkog nastojanja da se pronade osnova za sporazum između razložnih naroda. Proširenje Rols objašnjava na sledeći način: „Upravo kao što građanin liberalnog društva mora da poštuje obuhvatne verske, filozofske i moralne doktrine drugih ljudi, pod uslovom da su one u skladu sa razumnim političkim shvatanjem pravde, tako i liberalno društvo mora poštovati druga društva organizovana u skladu sa obuhvatnim doktrinama, pod uslovom da političke i društvene institucije u njima ispunjavaju izvesne uslove koji ta društva vode ka prihvatanju nekog razumnog prava naroda”.⁴ Svako društvo, po Rolsu, mora posedovati određeno shvatanje načina na koji je povezano sa drugim društvima i načina na koji se mora odnositi prema njima. Potrebno je da društvo formuliše određene ideale i principe koji bi uređivali njegov odnos prema drugim narodima. Polazeći od pretpostavke o zatvorenom i samodovoljnom liberalnom demokratskom društvu, Rols nastoji proširiti liberalnu ideju pravde, kako bi ona upravljala odnosima jednog društva sa ostalim društvima i stvorila određenu razložnu koncepciju međunarodne pravde. Ovo stoga što „bez takvog proširenja na pravo naroda, liberalno shvatanje političke pravde moglo bi se činiti kao istoricističko i kao da se odnosi samo na društva čije su političke institucije i kultura liberalni”.⁵ Upravo je

⁴ DŽ. Rols: *Pravo naroda*, Beograd, 2001, 41.

⁵ Isto, 42.

to i bila glavna kritika koja je upućivana Rolsovom političkom liberalizmu, tako da on preko svog dela *Pravo naroda* pokušava na nju da odgovi.⁶

Pravo naroda, kao koncepciju pravednog međunarodnog prava i pravednih međunarodnih odnosa, Rols razvija unutar političkog liberalizma. Tako, njegova koncepcija međunarodne pravde predstavlja proširenje liberalne koncepcije pravde za pojedinačne, izolovane poretke na društvo naroda. Razvijajući koncepciju međunarodne pravde unutar liberalne teorije pravde, on utvrđuje ideale i principe spoljne politike razložno pravednog liberalnog naroda. Intencija mu je da pokaže da su principi spoljne politike liberalnog naroda razložni i prihvatljivi i sa pristojnog neliberalnog stanovišta pristojnih naroda. Cilj koncepcije međunarodne pravde Rols bi smatrao u potpunosti ostvarenim ukoliko bi sva društva mogla konstituisati bilo liberalne, bilo pristojne režime. Objašnjavajući razliku između prava naroda i prava nacija ili međunarodnog prava, kaže: „Pravo naroda jeste skup političkih koncepata koji sadrže načela prava, pravde i zajedničkog dobra, a koji specifikuju sadržaj jedne liberalne koncepcije pravde, razrađene da bi se proširila i primenjivala na međunarodno pravo. Pravo naroda sadrži pojmove i načela pomoću kojih se može procenjivati međunarodno pravo.”⁷

Koncepcija međunarodne pravde nadahnuta je dvema osnovnim idejama. Njih Rols određuje na sledeći način: „Jedna je da velika zla u istoriji čovečanstva — nepravedni ratovi i ugnjetavanje, verski progon i uskraćivanje slobode savesti, glad i siromaštvo, da ne pominjemo genocid i masovno ubistvo — proističu iz političke nepravde sa njoj svojstvenim surovostima i bezosećajnošću... Druga osnovna ideja, očigledno povezana sa prvom, jeste to da će, kada se primenom pravednih (ili bar pristojnih) socijalnih politika i uspostavljanjem pravednih (ili bar pristojnih) institucija eliminišu najteži oblici političke nepravde, ova velika zla konačno nestati”.⁸ Navedene ideje on povezuje sa idejom realistične utopije. Naime, svet u kome su navedena velika zla eliminisana i uspostavljene pravedne, ili barem pristojne, osnovne institucije liberalnih i pristojnih naroda koji poštuju pravo naroda, Rols je nazvao „realistična utopija”. Ideji realistične utopije on pridaje veliki značaj zbog toga što ona, pokazujući da je pravedna ustavna demokratija koja postoji kao član pravednog društva naroda moguća, miri sa društvenim svetom kome pripadamo.⁹ Pri tome, polazi od uverenja da je priroda društvenog sveta takva da omogućava postojanje pravednih konstitucionalnih demokratija kao pripadnika društva naroda. U takvom društvenom svetu vladali bi mir i pravda među liberalnim i pristojnim narodima. Ideju ovakvog društvenog sveta, Rols određuje kao realistično utopijsku „utoliko što odslikava ostvariv društve-

⁶ M. Stupar: „Rolsov Zakon naroda”, *Nova srpska politička misao*, 1998, br. 2—3, 81.

⁷ Dž. Rols: *Pravo naroda*, 53.

⁸ Dž. Rols: *Pravo naroda*, 16.

⁹ Isto, 167.

ni svet koji sadrži političko pravo i pravdu za sve liberalne i pristojne narode u društvu naroda".¹⁰ Samom mogućnošću ostvarenja karakteristika realistične utopije od strane društvenog sveta, politička filozofija, po Rolsu, postavlja dugoročni cilj političkoj akciji. Značaj ove ideje, odnosno, mogućnosti ostvarenja pravednog društva naroda, objašnjava na sledeći način: „Ako razložno pravedno društvo naroda čiji članovi podređuju svoju snagu razložnim ciljevima nije moguće, i ako su ljudska bića uglavnom amoralna, ako ne i neizlečivo cinična i sebična, mogli bismo se, zajedno sa Kantom, zapitati da li je za ljude život na ovom svetu uopšte vredan življenja".¹¹ Mogućnost razložno pravednog društva naroda Rols objašnjava pomoću četiri činjenice: činjenicom razložnog pluralizma, činjenicom demokratskog jedinstva u raznolikosti, činjenicom javnog uma i činjenicom liberalnog demokratskog mira.¹²

Kao razložnu i upotrebljivu koncepciju političkog prava i pravde koja se primenjuje na odnose među narodima, pravo naroda, po mišljenju Rolsa, podržavaju fundamentalni interesi konstitucionalnih demokratija i drugih pristojnih društava. Svrha Rolsove koncepcije međunarodne pravde jeste mogućnost ostvarenja razložno pravednog društva naroda koje bi obuhvatalo liberalne demokratske i pristojne narode. Akterima društva naroda on smatra narode, a ne države. Ovo stoga što, nasuprot državama, narodi, po Rolsovoj oceni, imaju nedvosmisleno moralnu prirodu. Takva priroda podrazumeva odgovarajući ponos i osećanje časti onoliko koliko to primereni patriotizam dozvoljava. Međutim, poštovanje kakvo narod zahteva u potpunosti je u skladu sa jednakošću svih naroda. Rols naglašava da je nužno da narodi imaju interese, jer će, u protivnom, biti ili inertni i pasivni, ili skloni nerazložnim i slepim strastima i nagonima. Razliku između naroda i država objašnjava upravo time što su interesi koji motivišu narode razložni interesi koji se rukovode i podudaraju sa nepristrasnom jednakošću i dužnim poštovanjem za sve narode. To znači da narodi, za razliku od država, ograničavaju svoje osnovne interese onim što zahteva razložno. Rols tvrdi da su razložni interesi naroda uslov koji omogućava demokratski mir. U njihovom odsustvu, mir, u najboljem slučaju, predstavlja *modus vivendi*, stabilnu ravnotežu snaga samo za dogledno vreme.

Temeljni interesi liberalnih naroda dopušteni su njihovim koncepcijama prava i pravde. Svojim temeljnim interesima ovi narodi smatraju: zaštitu svoje teritorije, osiguranje bezbednosti svojih građana, očuvanje svojih slobodnih političkih institucija i slobode, kao i slobodne kulture svog građanskog društva. Oni nastoje obezbediti razložnu pravdu za sve svoje građane i sve narode. Ono što narode razlikuje od država, a što je, po oceni Rolsa, presudno, jeste činjenica potpune i nesumnjive spremnosti pravednih naroda da ostalim narodima, kao sebi jednakima, uzvrate

¹⁰ Isto, 15.

¹¹ Isto, 168.

¹² Dž. Rols: *Pravo naroda*, 163—164.

istim primerenim poštovanjem i priznanjem. Iz navedenih razloga, respektabilnim članovima društva naroda on smatra liberalne demokratske i pristojne narode, a ne države.

Metodološki posmatrano, pri formiranju svoje koncepcije međunarodne pravde Rols se, kao i prilikom stvaranja koncepcije pravde kao nepristrasnosti za pojedinačna liberalna demokratska društva, poslužio teorijom društvenog ugovora, tačnije, jednom konstrukcijom koju naziva *prvobitni položaj*. Svrha ponovnog korišćenja ideje prvobitnog položaja jeste proširenje ideje društvenog ugovora sa pojedinačnog ustavno demokratskog režima na društvo naroda. Ovaj drugi prvobitni položaj koji služi formiranju koncepcije međunarodne pravde, odnosno, prava naroda, bitno se razlikuje od prvobitnog položaja u kojem se biraju principi pravde tj. poredak za pojedinačno pravedno društvo. Fundamentalna razlika ogleda se u činjenici da su individue u prvobitnom položaju u kome se konstituiše koncepcija međunarodne pravde racionalni predstavnici naroda, a ne građana. I u ovom slučaju, prvobitni položaj predstavlja model predstavnništva, budući da on modelira nepristrasne okolnosti pod kojima bi učesnici, u ovom slučaju, racionalni predstavnici naroda, trebalo da konstituišu koncepciju međunarodne pravde, rukovodeći se, pri tome, odgovarajućim razlozima. Učesnici prvobitnog položaja kao racionalni predstavnici naroda, i narodi koje oni predstavljaju postavljeni su simetrično, a samim tim, po mišljenju Rolsa, i nepristrasno. Uz to, narodi su modelirani kao racionalni, što on obrazlaže na sledeći način: „Učesnici od raspoloživih principa prave izbor za pravo naroda vođeni temeljnim interesima demokratskih društava, gde su ti interesi izraženi liberalnim principima pravde za demokratsko društvo”.¹³ Definišući prvobitni položaj u kome su racionalno predstavljeni narodi, a ne pojedinci, koji utvrđuju koncepciju međunarodne pravde i uzimajući u obzir vezu između unutrašnje pravde društva određenog kontraktualizmom i javnu demokratsku političku kulturu, Rols tvrdi da su različiti narodi predstavljeni u prvobitnom položaju kao ravnopravni članovi jednog društva naroda.¹⁴

Racionalni predstavnici naroda u prvobitnom položaju nalaze se pod velom neznanja, odnosno, lišeni su različitih vrsta informacija prilikom konstituisanja koncepcije međunarodne pravde. Sledeći zamisao početnog stanja Rols ponovo primenjuje ideju vela neznanja. Predstavnici naroda znaju da predstavljaju različite narode koji žive pod normalnim okolnostima ljudskog života. Međutim, oni nemaju znanja o posebnim okolnostima svog sopstvenog društva, njegovoj moći u odnosu na ostale narode, nemaju znanja o veličini teritorije sopstvenog društva, o broju stanovnika, niti o sopstvenom položaju u društvu. Iako predstavnici naroda znaju da postoje razložno povoljni uslovi koji omogućavaju konstitucionalnu demokratiju, obzirom na saznanje da reprezentuju liberalna društva, oni ne-

¹³ Dž. Rols: *Pravo naroda*, 49.

¹⁴ B. Gijarm: „Postoje li umesni principi pravde izvan granica demokratskih režima”; predgovor u knjizi: Džon Rols: *Pravo naroda*, 21.

maju znanja o obimu prirodnog bogatstva svog društva, niti o stepenu njegovog ekonomskog razvitka i lišeni su svake slične informacije. Njima je dozvoljena ona količina znanja, odnosno, informacija koja je neophodna za racionalni izbor opcije koja štiti njihove interese. Pri tome, velom neznanja obezbeđuje se nepristrasnost takvog izbora, budući da se uskraćivanjem određenih informacija onemogućava iskorišćavanje prednosti nečije situacije. Velom neznanja omogućava se nepristrasnost prvobitnog položaja u odnosu na narode i poništavaju slučajnosti i naklonosti istorijske sudbine.

U prvobitnom položaju, pod velom neznanja, racionalni predstavnici naroda nepristrasno utvrđuju osnovne uslove saradnje između naroda koji se, kao liberalni narodi, tretiraju kao slobodni i jednaki. Usled toga, ovakav prvobitni položaj na drugom nivou (za izbor principa međunarodne pravde), po Rolsu predstavlja model predstavništva na isti način kao i prvobitni položaj na prvom nivou (za izbor principa pravde za pojedinačan pravedni ustavno-demokratski režim). U prvobitnom položaju na drugom nivou predstavnici naroda su razložno i nepristrasno postavljeni kao slobodni i ravnopravni, a narodi su modelirani kao racionalni. U ovakvim okolnostima, predstavnici naroda raspravljaju o sadržaju koncepcije međunarodne pravde koja upravlja osnovnom strukturom odnosa između naroda. Njihova razmatranja odvijaju se pod velom neznanja, odnosno, u stanju ograničene količine znanja tj. informacija određene vrste. Izbor principa međunarodne pravde zasniva se na temeljnim interesima naroda utvrđenim liberalnom koncepcijom pravde koja je izabrana u prvom prvobitnom položaju.

Rols naglašava tri osnovna obeležja po kojima se razlikuje prva i druga upotreba prvobitnog položaja. Naime, narod u ustavnoj demokratiji, kao i liberalni narod, nema sveobuhvatnu koncepciju dobra, za razliku od pojedinačnih građana i udruženja unutar liberalnog demokratskog društva koji takve koncepcije imaju. Zatim, temeljni interesi naroda utvrđeni su političkom koncepcijom pravde tog naroda i principima po kojima se usaglašavaju sa koncepcijom međunarodne pravde. Najzad, racionalni predstavnici naroda u prvobitnom položaju na drugom nivou vrše izbor između različitih formulacija ili interpretacija osam principa međunarodne pravde. U prvobitnom položaju na drugom nivou racionalnim predstavnicima naroda nije data lista alternativnih principa i ideala između kojih treba da naprave izbor, za razliku od prvobitnog položaja na prvom nivou. Umesto toga, oni razmišljaju o prednostima datih principa međunarodne pravde, pri čemu ne nalaze nikakav razlog da od njih odstupe, niti da predlože alternative.

Osnovni zadatak racionalnih predstavnika naroda u prvobitnom položaju na drugom nivou jeste konstituisanje koncepcije međunarodne pravde, njenih ideala, principa i standarda, kao i utvrđivanje načina na koji se njene norme primenjuju na političke odnose između naroda. Na taj način, principi međunarodne pravde proizilaze, po Rolsu, iz prvobitnog položaja.

Još jedna specifična karakteristika Rolsove koncepcije međunarodne pravde ogleda se u tome što on duplira ideju prvobitnog položaja. Naime, u prvom prvobitnom položaju na drugom nivou principe međunarodne pravde biraju predstavnici liberalnih naroda, dok u drugom prvobitnom položaju na drugom nivou principe međunarodne pravde biraju predstavnici neliberalnih, ali pristojnih naroda. Razliku između dva prvobitna položaja na drugom nivou Rols objašnjava njihovim različitim svrhama. Svrha prvog je omogućavanje izbora principa međunarodne pravde predstavnicima liberalnih naroda. Takvi principi važili bi isključivo za liberalna društva. Svrha drugog prvobitnog položaja sastoji se u pokušaju pronalazjenja načina na koji se principi međunarodne pravde utvrđeni u prvom prvobitnom položaju na drugom nivou mogu proširiti i na neliberalne narode. Dakle, prvi prvobitni položaj odgovara liberalnim narodima, dok je drugi odgovarajući za neliberalne, ali pristojne narode.

Drugi prvobitni položaj na drugom nivou, odnosno, onaj u kome predstavnici neliberalnih, ali pristojnih naroda biraju principe međunarodne pravde, predstavlja, po Rolsu, takode, model predstavništva. U ovom slučaju, on služi za utvrđivanje principa međunarodne pravde koji će se primenjivati među pristojnim hijerarhijskim narodima. Po mišljenju Rolsa, u navedenom prvobitnom položaju, uz veo neznanja, učesnici koji predstavljaju pristojne hijerarhijske narode nepristrasno su situirani, racionalni su i motivisani pravim razlozima. Na osnovu toga, on konstatuje da bi članovi pristojnih hijerarhijskih društava prihvatili prvobitni položaj kao nepristrasan za narode i saglasili se sa koncepcijom međunarodne pravde koju bi usvojili njihovi predstavnici, obzirom da ona utvrđuje nepristrasne uslove političke saradnje sa drugim narodima. Smatrajući prvobitni položaj između naroda pravednim, pristojni hijerarhijski narodi će podržati koncepciju međunarodne pravde koju su usvojili njihovi predstavnici, jer ona specifikuje pravedne odnose političke saradnje između naroda. Budući da su predstavnici naroda racionalno situirani, moguće je prvobitni položaj primenjivati kao model predstavništva u proširenju koncepcije međunarodne pravde na pristojne hijerarhijske narode, smatra Rols.

Zanimljiv je problem jednakosti predstavnika naroda u prvobitnom položaju na drugom nivou. Rols predstavnike naroda u prvobitnom položaju tretira kao jednake, iako takva jednakost ne postoji unutar njihovih domaćih društava koje oni predstavljaju. On je pretpostavio da su predstavnici naroda postavljeni jednako, iako shvatanje pravde pristojnog hijerarhijskog društva koje oni reprezentuju dozvoljava bitne nejednakosti između njegovih članova. Rols zauzima stanovište po kome u zalaganju za jednakost predstavnika naroda koji je ne obezbeđuju svojim pripadnicima ne postoji nikakva protivrečnost. Nastavlja: „Narod koji iskreno afirmiše neliberalnu ideju pravde može ipak razložno smatrati da bi njegovo društvo trebalo da ima jednak tretman u razložno pravednom pravu naroda”.¹⁵ Rolsov je stav da iako u jednom društvu nedostaje temeljna jedna-

¹⁵ Dž. Rols: *Pravo naroda*, 95.

kost, nju takvo društvo može razložno zahtevati u svojim odnosima sa drugim društvima. Takav zahtev neliberalnih, ali pristojnih naroda za jednakim tretmanom sa liberalnim narodima on smatra potpuno opravdanim. Ovaj problem povezan je sa pitanjem tolerancije. Naime, Rols misli da liberalni narodi treba da tolerišu neliberalne, pristojne hijerarhijske narode i njihove neliberalne postupke koji su posledica neliberalne ideje pravde koju takvi narodi afirmišu.

Navedeni Rolsov stav o jednakosti neliberalnih i liberalnih naroda smatramo posledicom dvadesetogodišnje nemilosrdne kritike od strane komunitarista i multikulturalista kojoj je bio izložen. Prisutni su stavovi da je presudni uticaj na kasnog Rolsa i njegovu koncepciju međunarodne pravde imao Čandran Kukatas,¹⁶ najistaknutiji zagovornik multikulturalnog moralnog relativizma, odnosno, njegova koncepcija međunarodne tolerancije.¹⁷

Rols tvrdi da će predstavnici pristojnih hijerarhijskih naroda u drugom prvobitnom položaju na drugom nivou usvojiti istu koncepciju i principe međunarodne pravde kao i predstavnici liberalnih naroda. Predstavnici pristojnih hijerarhijskih naroda će, po njemu, usvojiti istih osam principa međunarodne pravde, kao i predstavnici liberalnih naroda. Argument za ovakav stav Rols objašnjava na sledeći način: „Pristojni hijerarhijski narodi ne upuštaju se u agresivne ratove; prema tome, njihovi predstavnici poštuju građanski poredak i integritet drugih naroda i prihvataju da je simetričan položaj (jednakost) u prvobitnom položaju nepristrasan. Zatim, imajući u vidu ideju pravde kao opšteg dobra pristojnih hijerarhijskih društava, predstavnici, takođe, nastoje da zaštite i ljudska prava i dobro naroda koje predstavljaju, i da sačuvaju njihovu bezbednost i nezavisnost. Ovi predstavnici ... prihvataju ideju pomoći među narodima u teškim vremenima.”¹⁸ Iz navedenih razloga Rols smatra da će predstavnici pristojnih hijerarhijskih naroda usvojiti istih osam principa međunarodne pravde, kao i predstavnici liberalnih naroda. Na taj način se dolazi do jedne koncepcije međunarodne pravde, odnosno, Rolsovom terminologijom izraženo, do prava naroda koje služi kao zajedničko pravo za jedno pravedno političko društvo dobro uređenih naroda.¹⁹

Te tradicionalne principe pravde između slobodnih i demokratskih naroda, odnosno, principe međunarodne pravde koje će predstavnici dobro uređenih naroda usvojiti u prvobitnom položaju, Rols određuje na sledeći način:

- 1) narodi su slobodni i nezavisni, a njihovu slobodu i nezavisnost trebalo bi da poštuju i drugi narodi;
- 2) narodi treba da poštuju ugovore i obaveze;

¹⁶ Vidi, Chandran Kukathas: „Cultural Tolerantion”, u: W. Kymlicka, I. Shapiro: *Ethnicity and Group Rights*, New York, 1997.

¹⁷ Vidi, D. Pavlović: „Zakon naroda i slom Rolsovog liberalizma”, *Reč*, 2001, br. 63/9, 66.

¹⁸ Dž. Rols: *Pravo naroda*, 93.

¹⁹ Isto, 68.

- 3) narodi su jednaki i učesnici su u sporazumima koji ih obavezuju;
- 4) narodi treba da poštuju obavezu ne-intervencije;
- 5) narodi imaju pravo na samoodbranu, ali nemaju pravo da podstiču rat iz drugih razloga osim odbrambenih;
- 6) narodi treba da poštuju ljudska prava;
- 7) narodi treba da se pridržavaju određenih utvrđenih ograničenja u vođenju rata;
- 8) narodi imaju dužnost da pomognu drugim narodima koji žive pod nepovoljnim uslovima koji ih sprečavaju da imaju pravedan ili pristojan politički i društveni režim.

Navedeni principi omogućavaju pravdu između naroda, odnosno, međunarodnu pravdu, smatra Rols. Tretira ih kao političke principe, budući da oni upravljaju javnim politikama prema drugim narodima. Navedene principe međunarodne pravde uzeo je, kako sam kaže, iz istorije i običaja međunarodnog prava i prakse. Pri tome, naglašava da je data lista principa međunarodne pravde nepotpuna. Međutim, najvažnijom ocenjuje spremnost slobodnih i nezavisnih dobro uređenih naroda da prihvate određene osnovne principe političke pravde kojima će se rukovoditi u svom ponašanju. Te principe određuje kao osnovnu povelju svoje koncepcije međunarodne pravde.

Osnovnim principom međunarodne pravde smatra princip jednakosti, odnosno, princip koji zahteva slobodu i nezavisnost naroda i njihovo poštovanje od strane ostalih naroda. Slobodni i nezavisni narodi imaju određena jednaka osnovna prava. Uočavamo sličnost principa jednakosti naroda sa principom jednake slobode građana u ustavnom demokratskom poretku. Principu jednakosti naroda, odnosno, njihove slobode i nezavisnosti, Rols pripisuje dve značajne posledice. Iz ovog principa se, kao prva posledica, može izvesti princip samoopredeljenja, odnosno, pravo naroda da samostalno, bez intervencije stranih sila, uredi sopstvene poslove. Druga posledica jeste pravo na samoodbranu naroda, uključujući i pravo sklapanja odbrambenih saveza za zaštitu ovog prava. Za Rolsa je izvesno da će racionalni predstavnici dobro uređenih naroda, kao svoj prvi princip, usvojiti princip jednakosti, a ne klasičan ili prosečan princip utilitarizma. Ovo stoga što nijedan narod nije spreman da se žrtvuje za dobrobit drugog naroda, odnosno, što nijedan narod ne misli da je dobrobit drugog naroda važnija od nevolja kojima je on izložen. Usled toga će dobro uređeni narodi insistirati na međusobnoj jednakosti kao slobodnih i nezavisnih naroda, što će rezultirati, po Rolsu, usvajanjem principa jednakosti naroda kao prvog principa međunarodne pravde.

Rols tvrdi da će predstavnici dobro uređenih naroda usvojiti i princip po kome ugovore i obaveze treba poštovati, ukoliko su oni u skladu sa drugim principima međunarodne pravde. Na taj način, ugovori o samoodbrani, odgovarajuće protumačeni, su obavezujući, dok su sporazumi o saradnji u neopravdanom napadu ništavni *ab initio*.²⁰

²⁰ Dž. Rols: *Teorija pravde*, 344.

Princip koji će, po Rolsu, prihvatiti predstavnici dobro uređenih naroda jeste i onaj po kome su narodi jednaki i ravnopravni u sporazumima na koje su se obavezali. Usvojiće se i princip koji nalaže obavezu nemešanja, odnosno, neintervencije. Ovaj princip je adekvatan za društvo dobro uređenih, liberalnih i pristojnih hijerarhijskih naroda. Međutim, Rols predviđa izuzetak od primene ovog principa neintervencije, u slučaju kada se radi o narodima izvan zakona koji ozbiljno narušavaju ljudska prava. U takvim okolnostima, on priznaje dobro uređenim narodima mogućnost intervencije u cilju zaštite osnovnih ljudskih prava. Misli da pravo naroda na nezavisnost i samoopredeljenje ne može biti štit od osude, pa i intervencije silom od strane dobro uređenih naroda u slučajevima ozbiljnog kršenja osnovnih ljudskih prava.

U prvobitnom položaju na drugom nivou, predstavnici dobro uređenih naroda usvojiće princip po kome narodi imaju pravo na samoodbranu, s tim da nemaju pravo da podstiču rat iz drugih razloga osim odbrambenih, kao i princip po kome se narodi moraju pridržavati izvesnih utvrđenih ograničenja u vođenju rata. Ovim principima utvrđuje se kada narod ima pravedan povod za rat, kao i koja sredstva narod može upotrebiti pri vođenju rata. Naime, i u slučaju kada je povod za rat pravedan, odnosno, kada je reč o legitimnoj samoodbrani, mogu se primenjivati samo načini i sredstva koji su dozvoljeni principima međunarodne pravde. Principi međunarodne pravde imaju za cilj demokratski mir. Vođenje rata mora biti ograničeno i prilagođeno ovom cilju. Ideja demokratskog mira koju navedeni principi međunarodne pravde nastoje ostvariti, podrazumeva da dobro uređeni narodi, ukoliko ratuju, to čine samo protiv naroda izvan zakona. Oni to čine jedino kada politika naroda izvan zakona ugrožava njihovu bezbednost, slobodu i nezavisnost koja im je zajemčena prvim principom međunarodne pravde. To znači da dobro uređenim, liberalnim i pristojnim hijerarhijskim narodima principi međunarodne pravde priznaju pravo na rat isključivo u samoodbrani. Na taj način se svakom narodu odriče pravo na rat radi ostvarenja vlastitih racionalnih interesa.

Predstavnici dobro uređenih naroda usvojiće i princip koji nalaže poštovanje ljudskih prava. Ovo stoga što ljudska prava predstavljaju specifičnu klasu prava koja imaju posebnu funkciju u koncepciji međunarodne pravde. Po oceni Rolsa, ljudska prava redukuju razloge koji opravdavaju rat i vođenje rata i utvrđuju granice unutrašnje autonomije konkretnih režima. U tom smislu, ljudska prava odražavaju dve osnovne i istorijski duboke promene u poimanju suverenih prava od Drugog svetskog rata. Prvenstveno, „rat se više ne smatra dopuštenim sredstvom državne politike i opravdanje jedino u samoodbrani, ili u ozbiljnim slučajevima intervencija da bi se zaštitila ljudska prava; i, drugo, unutrašnja autonomija vlada je sada ograničena”.²¹ Princip međunarodne pravde zahteva poštovanje ljudskih prava zbog značajne uloge koju ona imaju u ostvarenju međunarodne

²¹ Dž. Rols: *Pravo naroda*, 106.

pravde. Uloga ljudskih prava u koncepciji međunarodne pravde je, prema Rolsu, trostruka:

„1) njihovo ostvarivanje je neophodan uslov za pristojnost političkih institucija društva i njegovog pravnog poretka;

2) njihovo ostvarivanje je dovoljno da isključi opravdanu i energičnu intervenciju drugih naroda, na primer, putem diplomatskih i ekonomskih sankcija ili, u ozbiljnim slučajevima, vojnom silom;

3) ona utvrđuju granicu pluralizma među narodima.”²²

Principi međunarodne pravde nalažu poštovanje ljudskih prava zbog toga što se njihova politička (moralna) snaga proteže na sva društva, usled čega su ona obavezujuća za sve narode uključujući i narode izvan zakona, naglašava Rols. Ukoliko narodi izvan zakona krše osnovna ljudska prava, dobro uređeni narodi imaju pravo, u ozbiljnim slučajevima, da takve narode podvrgnu energičnim sankcijama, čak i intervenciji silom.

Predstavnici dobro uređenih naroda usvojeće i princip dužnosti pružanja pomoći drugim narodima koji žive pod nepovoljnim okolnostima koje ih onemogućavaju da ostvare pravedan ili pristojan politički i društveni režim. Rols ukazuje da ovu obavezu pružanja pomoći imaju samo dobro uređeni narodi i to isključivo prema opterećenim narodima. Svrha pomoći ogleda se u podršci i pomoći opterećenim narodima da dostignu nivo dobro uređenih naroda, odnosno, da se osposobe za razložno i racionalno upravljanje sopstvenim poslovima.

Rols tvrdi da navedenih osam principa međunarodne pravde ima prevagu nad bilo kojim drugim principima. Zbog toga smatra izvesnim da će predstavnici dobro uređenih naroda, u prvobitnom položaju na drugom nivou, usvojiti, upravo, ovih osam principa međunarodne pravde. On ističe da zbog otvorenosti navedenih principa međunarodne pravde za različita tumačenja, o tim mogućim tumačenjima treba raspravljati u prvobitnom položaju na drugom nivou. Naime, u prvobitnom položaju na drugom nivou, predstavnici dobro uređenih naroda ne vrše izbor između različitih principa, već oni biraju između različitih tumačenja navedenih osam principa međunarodne pravde.

Osim što će se saglasiti sa osam principa međunarodne pravde, predstavnici dobro uređenih naroda će, na drugom nivou prvobitnog položaja, utvrditi i principe za stvaranje i uređivanje organizacija za saradnju, kao i standarde nepristrasnosti za trgovinu i druge institucije saradnje, ističe Rols. Takođe, formulisace i smernice za regulisanje međusobne pomoći naroda koja je predviđena poslednjim principom međunarodne pravde.

Na taj način, utvrdiće se kompletna koncepcija međunarodne pravde i pravednih političkih odnosa između naroda. Rolsovo je stanovište da bi i liberalni i pristojni hijerarhijski narodi prihvatili istu koncepciju međunarodne pravde. Osam principa međunarodne pravde se, stoga, primenjuje na dobro uređene narode koji se smatraju slobodnim i jednakim, što znači na liberalne i pristojne hijerarhijske narode. Kompletna koncepcija među-

²² Isto, 107.

narodne pravde bi, po mišljenju Rolsa, obuhvatala razložne političke principe za sve politički relevantne subjekte: za slobodne i jednake građane i njihove vlade; i za slobodne i jednake narode. Pored toga, ova koncepcija bi uključivala i smernice za osnivanje organizacija za saradnju između naroda i za utvrđivanje različitih dužnosti i obaveza. Ovakva kompletna koncepcija međunarodne pravde imala bi, kako Rols kaže, „univerzalni domet“, zbog toga što uređuje najobuhvatniji politički subjekt: političko društvo naroda.

Svoju koncepciju međunarodne pravde Rols razvija unutar političkog liberalizma. To znači da koncepcija međunarodne pravde predstavlja proširenje liberalne koncepcije pravde za domaće režime na društvo naroda. Na taj način je i međunarodna pravda utemeljena na javnoj političkoj koncepciji pravde. Svoju političku koncepciju međunarodne pravde Rols je formulisao u cilju pronalaženja rešenja koje će omogućiti zajednički život različitih naroda u miru i pravednom svetu.